

Андрій Смирнов

**Коментар
(липень 2022 р.)**

Знаному церковному історикові і вдумливому аналітикові Володимирові Бурезі, який добре обізнаний із тонкощами внутрішньоцерковної кухні, вдалося вельми виважено охарактеризувати тектонічні зміни під час війни в Українській православній церкві (УПЦ), яку очолює митрополит Онуфрій Березовський. Загалом погоджуючись із більшістю висновків автора, дозволю собі висловити низку власних рефлексій і міркувань щодо ситуації в УПЦ.

Насамперед варто зазначити, що УПЦ ніколи не була однорідним церковним організмом. Упродовж останніх тридцяти років у ній дивним чином співіснували і проросійські, і проукраїнські настрої. Щоправда, після смерті митрополита Володимира Сабодана у 2014 р. й обрання владики Онуфрія на київську кафедру умовна група Новинського–Паканича значно зміцнила свої позиції і вплив на прийняття рішень в УПЦ. Перехід митрополитів Симеона Шостацького й Олександра Драбинка та священників-українофілів до новоствореної Православної церкви України (ПЦУ) у 2018–2019 рр. лише посилив образ УПЦ як осередку «русского міра» і п'ятої колони Кремля в Україні. Зрештою, її проросійська та колабораційна діяльність добре задокументована й описана в книжці релігійної публіцистки Тетяни Деркач «Московський патріархат в Україні: анатомія предательства» (Деркач, 2018), а тому не потребує ширшої характеристики.

Щоправда, УПЦ, розуміючи репутаційні втрати, ретельно маскувала свої юрисдикційні зв'язки з Російською православною церквою (РПЦ) і в судовому порядку заблокувала закон, який,

зокрема, передбачав, що релігійна організація, центр якої розташований у країні-агресорі, у своїй назві повинна вказувати повну статутну назву свого релігійного центру. До честі автора статті, професор В. Бурега не вдавався до маніпуляцій і відверто написав, що УПЦ «донедавна перебувала в єдності з Московським патріархатом».

Що ж змінилося після 24 лютого 2022 р.? На думку В. Буреги, парафіяльне духовенство почало втрачати довіру не тільки до патріарха Кирила, але й до митрополита Онуфрія. Жодні гуманітарні каравани та миротворчі зусилля УПЦ не могли подолати негативу від продовження поминання московського патріарха в Києво-Печерській лаврі під час російського вторгнення. Це зумовило те, що вперше за багато років у ефірах загальнонаціональних каналів була відсутня трансляція великоднього богослужіння УПЦ. Щоправда, антиросійські настрої серед її духовенства не конвертувалися в бажання приєднуватися до ПЦУ. Як впливає з доповіді митрополита Епіфанія Думенка на розширеному засіданні Архиєрейського Собору ПЦУ 24 травня 2022 р., з часу великої агресії Росії проти України до неї долучилося орієнтовно 400 парафій і всього 120 клириків (Епіфаній, 2022). Це можна пояснити тим, що більшість патріотично налаштованих священників УПЦ вимагала не тільки провести церковний суд над московським патріархом, а й скликати Собор УПЦ для повного відокремлення від РПЦ та проголошення автокефалії.

Тим часом народні депутати України, занепокоєні колабораційною діяльністю священнослужителів, серйозно обговорювали можливість законодавчої заборони релігійних організацій, центр яких розташований у країні-агресорі. Зокрема, на 30 травня 2022 р. у комітеті з питань гуманітарної та інформаційної політики були заплановані слухання «Про загрози національній безпеці України, пов'язані з діяльністю релігійних організацій, що мають керівні центри на території держави-агресора».

Отже, небезпека опинитися поза законом, тиск парафіяльного духовенства та громадської думки, а також нова хвиля переходів релігійних громад і священників до ПЦУ – усе це разом змусило митрополита Онуфрія шукати третій шлях, який би дозволив, не проголошуючи самочинної автокефалії, розірвати пуповину юрисдикційної залежності від РПЦ і продемонструвати владі й суспільству, що УПЦ більше не перебуває в складі Московського патріархату.

УПЦ – це доволі закрита, консервативна, самодостатня й дисциплінована еклезіальна структура. Завдяки власному авторитетові митрополит Онуфрій, попри шалений спротив промосковського крила ієрархів, зумів переконати учасників Собору 17 травня 2022 р., що проходив у Феофанії, внести істотні зміни до Статуту про управління УПЦ. Зокрема, відповідно до оприлюдненого тексту нового статуту предстоятеля УПЦ обирають самостійно і це обрання не потребує благословення московського патріарха (Релігійно-інформаційна служба України, 2022). Власне в цьому й полягає автокефалія (від грец. αὐτός – сам та κεφαλή – голова), тобто церковна самоочолюваність/самокерованість. Не розриваючи духовних зв'язків із РПЦ і продовжуючи поминати патріарха Кирила в диптиху (списку) очільників церков, УПЦ під керівництвом митрополита Онуфрія стає де-факто автокефальною. Щоправда, розрив сопричастя з Константинополем, Александрією, Кіпром та Афінами заганяє митрополита Онуфрія у глухий кут/сіру зону і неминуче веде до повної самоізоляції. Адже і Москва, і Константинополь і далі вважатимуть УПЦ сукупністю епарій РПЦ в Україні.

В. Бурега переконливо довів, що зі Статуту про управління УПЦ «прибрані всі положення, які встановлювали зв'язок Української православної церкви з Руською православною церквою». Єдине застереження викликає згадка про грамоту московського патріарха Алексія II від 27 жовтня 1990 р. у першому пункті загальних положень Статуту. По-перше, ця благословенна грамота не є Томосом, як стверджував митрополит Львівський і Галицький Філарет Кучеров. По-друге, згідно з нею УПЦ з'єднана зі Вселенським православ'ям через РПЦ. По-третє, вона містить посилення на рішення Архиєрейського Собору РПЦ 25–27 жовтня 1990 р. (цитую мовою оригіналу):

1. «Украинской Православной Церкви предоставляется независимость и самостоятельность в ее управлении.
2. В связи с этим наименование “Украинский Экзархат” упраздняется.
3. Предстоятель Украинской Православной Церкви избирается украинским епископатом и благословляется Святейшим Патриархом Московским и всея Руси.
4. Предстоятель Украинской Православной Церкви носит титул “Митрополит Киевский и всея Украины”.
5. Митрополиту Киевскому и всея Украины, в пределах Украинской Православной Церкви усвоается титул “Блаженнейший”.

6. Митрополит Київський і вся Україна має право ношення двох панагій і предношення креста во время богослуження.
7. Синод Української Православної Церкви вибирає і поставляє правящих і вікарних архиєреїв, утворює і упразднює єпархії в межах України.
8. Митрополит Київський і вся Україна, як Предстоятель Української Православної Церкви, є постійним членом Священного Синода Русської Православної Церкви.
9. Наявне Визначення Архиєрейського Собору Русської Православної Церкви підлягає затвердженню Поместним Собором Русської Православної Церкви з внесенням відповідних змін до Уставу об управлінні Русської Православної Церкви» (Русская православная церковь, 2009).

Отже, згідно з ухвалою Собору, що проходив під час «параду суверенітетів», відбулося перейменування Українського екзархату РПЦ в УПЦ. Незалежність і самостійність в управлінні означало, що УПЦ отримала право самостійно обирати єпархіальних і вікарних єпископів, а також створювати й ліквідувати єпархії в межах України. Тому важко погодитися з В. Буреґою, що в грамоті «немає положень про те, яким має бути внутрішній устрій та управління УПЦ». Ба більше, після зміни суспільно-політичної ситуації вона може стати підставою для відновлення *status quo*, про що застерігав архимандрит Кирило Говорун: «У новому статуті залишається можливість повернення до практики затвердження нових Київських митрополитів Москвою та спілкування з іншими Церквами через Москву» (Говорун, 2022).

Митрополит Онуфрій добре прорахував, що єпископи на тимчасово окупованих територіях не припинять поминати патріарха Кирила, а тому дозволив не виконувати феофанівських постанов. Відсутність офіційної реакції Синоду УПЦ на анексію кримських єпархій може свідчити про неформальну згоду владики Онуфрія на їхній перехід під омофор московського патріарха. Окрім того, правдоподібно з його дозволу 10 червня 2022 р. у Луганській єпархії оголосили про «зупинення поминання імені Блаженнішого Митрополита Київського та всієї України Онуфрія за богослужіннями у всіх храмах та монастирях Луганської єпархії, у зв'язку з незгодою з прийнятими змінами до Статуту про управління УПЦ від 27 травня 2022 р.» (Луганская єпархия, 2022). Тому не варто дивуватися, що владики Онуфрій усно благословляє поминати патріарха Кирила в тих парафіях/монастирях Київської єпархії, які звертаються з такими проханнями. Останнім форпостом РПЦ

залишається Корецький жіночий монастир на Рівненщині, який продовжує перебувати в прямому підпорядкуванні московського патріарха.

На жаль, Собор УПЦ не зміг засудити антихристиянську позицію очільника РПЦ, який виправдовував війну Росії проти України, і обмежився половинчастим формулюванням: «Виражаємо незгоду з позицією патріарха Московського і всієї Русі Кирила щодо війни в Україні» (Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ, 2022). Затвердивши всі постанови Соборів єпископів і рішення Священних Синодів після 2011 р., учасники Собору зацементували розрив євхаристійного спілкування з Церквою-матір'ю – Вселенським Патріархатом, та іншими церквами, що визнали ПЦУ. Відтепер для того, щоб відновити сопричастя з ними, необхідно скликати новий Собор УПЦ і ухвалити спеціальну постанову. З іншого боку, недосконалість соборних рішень компенсується необов'язковістю їхнього виконання. Зокрема, 12 червня 2022 р. протоієрей Дніпропетровської єпархії УПЦ Андрій Пінчук у Парижі співслужив із клириком Вселенського Патріархату о. Олексієм Струве (Пінчук, 2022).

Для відновлення діалогу з ПЦУ Собор УПЦ висунув такі ультимативні вимоги: 1) припинити захоплення храмів УПЦ; 2) усвідомити, що канонічний статус ПЦУ є «фактично неавтокефальним»; 3) вирішити питання канонічності ієрархії ПЦУ. Як свідчать статистичні дані за червень 2022 р., нова хвиля переходів парафій до ПЦУ вже пішла на спад і незабаром може припинитися (Вікіпедія). Твердження про неавтокефальний статус ПЦУ дивним чином нагадує риторику владики Філарета Денисенка і не витримує жодної критики. Вимога про «відновлення апостольської спадкоємності» єпископату ПЦУ ніколи не буде виконана, оскільки Синод Вселенського Патріархату в жовтні 2018 р. здійснив канонічну реабілітацію очільників УПЦ КП і УАПЦ Філарета Денисенка та Макарія Малетича, а також відновив співпричастя всіх єпископів, священників та мирян українських церков із світовим православ'ям (Смирнов, 2021).

Набагато конструктивнішою виглядає позиція ректора Київської духовної академії і семінарії, єпископа Білогородського Сильвестра Стойчева, який напередодні Собору УПЦ опублікував статтю «На яких принципах має будуватися діалог між УПЦ та ПЦУ?». *«Діалог – це завжди краще ніж його відсутність. Діалог – це єдиний шлях до подолання конфліктів...»*, – наголошував владика. – *Якщо ми маємо повагу один до одного, то нам слід*

відмовитися від мови ультиматумів та намагань “поглинути” опонента. Як сказано, діалог завжди ґрунтується на прийнятті співрозмовника таким, яким він є. Тому метою діалогу не може бути підкорення однієї сторони іншій. Мета діалогу – пошук модусу взаємного існування» (Сильвестр, 2022). Однак делегати феофанівського Собору проігнорували пропозиції владики Сильвестра (йому навіть не надали слово для виступу) й узяли курс на самоізоляцію та блокування діалогу з ПЦУ.

Отже, підсумовуючи аналіз статті В. Буреги, варто підкреслити, що УПЦ перебуває в пошуку власної моделі усамостійнення від РПЦ, прагнучи зберегти канонічний зв'язок із Вселенським православ'ям. Наразі її еклезіальний статус можна порівняти з Російською православною церквою за кордоном, яка, не проголосивши автокефалію, зберігала євхаристійне спілкування з деякими помісними церквами. Узявши курс на автокефалію шляхом внесення змін до Статуту про управління, УПЦ варто здійснити низку наступних кроків, спрямованих на засудження доктрини «русского міра» і проповідей патріарха Кирила, подолання московської еклезіальної спадщини, зміцнення української ідентичності та налагодження справжнього діалогу з ПЦУ. Без цього не можлива рецепція соборних постанов в українському суспільстві та решті православного світу.

Посилання

Вікіпедія. *Перехід церковних громад до ПЦУ*. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://uk.wikipedia.org/wiki/Перехід_церковних_громад_до_ПЦУ [Дата перевірки: 17.10.2022].

Говорун, К. (2022) *Новий статут Московського патріархату не проголошує автокефалію*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://glavcom.ua/columns/arhimadrudkurulo/noviy-statut-moskovskogo-patriarhatu-ydetsya-pro-tehnichnu-a-ne-povnocinnu-avtokefaliyu-850770.html> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Деркач, Т. (2018), *Московский патриархат в Украине: анатомия предательства*.

Епіфаній, митр. (2022) *Доповідь Предстоятеля на розширеному засіданні Архієрейського Собору 24 травня 2022 р.* [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dopovid-predstoyatelya-na-rozshyrenomu-zasidanni-arhiyerejskogo-soboru-24-travnnya-2022-r/> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Луганская епархия. Украинская православная церковь (2022) *Состоялось внеочередное заседание Епархиального совета* [Елек-

тронний ресурс]. Доступно за: <https://eparhia.site/?p=7739&fbclid=IwAR3ELZqEUT2Q5qBUjOlx54jx5szeUvcF6EicIetroOV6jQrZh4i042XVA Ss> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Пінчук, А. (2022) *Фейсбук-сторінка о. Андрія Пінчука*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://cutt.ly/1K2myLe> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Релігійно-інформаційна служба України (2022) *Статут про управління Української Православної Церкви (з доповненнями і змінами) від 27.05.2022*. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://risu.ua/statut-pro-upravlinnya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvi-z-dopovnenniyami-i-zminami-vid-27052022_n130894 [Дата перевірки: 17.10.2022].

Русская православная церковь (2009) *Определение об Украинской Православной Церкви*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://www.patriarchia.ru/db/text/525408.html> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Сильвестр, єпис. (2022) *На яких принципах має будуватися діалог між УПЦ та ПЦУ?* [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://kdais.kiev.ua/event/stattya-ukr-26052022/> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ (2022) *Постанова Собору Української Православної Церкви від 27 травня 2022 року*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnnya-2022-roku/> [Дата перевірки: 17.10.2022].

Смирнов, А. (2021), *Об'єднавчий Собор Православної Церкви України 15 грудня 2018 року*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Вип. 32. С. 32–38.

References

Wikipedia. *Perekhid tserkovnykh hromad do PTSU* [online] Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Перехід_церковних_громад_до_ПЦУ [Accessed 17 October 2022].

Hovorun, K. (2022) *Novyy statut Moskovskoho patriarkhatu ne proholoshuye avtokefaliyu*. [online] Available at: <https://glavcom.ua/columns/arhimadrudkurulo/noviy-statut-moskovskogo-patriarkhatu-ydetsya-pro-tehnichnu-a-ne-povnocinnu-avtokefaliyu-850770.html> [Accessed 17 October 2022].

Derkach, T. (2018) *Moskovskyy patriarkhat v Ukrayini: anatomiya predatelstva*.

Epifaniy, mytr. (2022) *Dopovid Predstoyatelya na rozshyrenomu zasidanni Arkhiyereyskoho Soboru 24 travnya 2022 r.* [online] Available at: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dopovid-predstoyatelya-na-rozshyrenomu-zasidanni-arhiyerejskogo-soboru-24-travnya-2022-r/> [Accessed 17 October 2022].

Luganskaya yeparkhiya. Ukrainskaya pravoslavnaya tserkov (2022) *Sostoyalos vneochednoye zasedaniye Yeparkhialnogo soveta.* [online] Available at: <https://eparhia.site/?p=7739&fbclid=IwAR3ELZqEUT2Q5qBUjOlX54jx5szeUvcF6E-icIetroOV6jQrZh4io42XVASs> [Accessed 17 October 2022].

Pinchuk, A. (2022) *Feysbuk-storinka o. Andriya Pinchuka.* [online] Available at: <https://cutt.ly/1K2myLe> [Accessed 17 October 2022].

Relihiyno-informatsiyna sluzhba Ukrayiny (2022) *Statut pro upravlinnya Ukrayinskoyi Pravoslavnoyi Tserkvy (z dopovnennyamy i zminamy) vid 27.05.2022.* [online] Available at: https://risu.ua/statut-pro-upravlinnya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvi-z-dopovnennyami-i-zminami-vid-27052022_n130894 [Accessed 17 October 2022].

Russkaya pravoslavnaya tserkov (2009) *Opredele niye ob Ukrainskoy Pravoslavnoy Tserkvi.* [online] Available at: <http://www.patriarchia.ru/db/text/525408.html> [Accessed 17 October 2022].

Sylvestr, yepysypys. (2022) *U yakykh pryntsypakh maye buduvatysya dialoh mizh UPTS ta PTSU?* [online] Available at: <http://kdais.kiev.ua/event/stattya-ukr-26052022/> [Accessed 17 October 2022].

Synodalnyy informatsiyno-prosvitnytsky viddil UPTS (2022) *Postanova Soboru Ukrayinskoyi Pravoslavnoyi Tserkvy vid 27 travnya 2022 roku.* [online] Available at: <https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnya-2022-roku/> [Accessed 17 October 2022].

Smyrnov, A. (2021), *Obyednavchyy Sobor Pravoslavnoyi Tserkvy Ukrayiny 15 hrudnya 2018 roku. Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Istorychni nauky». Vyp. 32. S. 32–38.*